

TRIỆU ĐÌNH ANNAM VÀ VUA DUY TÂN DƯỚI CON MẮT NHÀ VĂN SĨ HÀN LÂM EUGÈNE BRIEUX

Vào khoảng năm 1910, nhà văn sĩ có chân trong Hàn lâm Viện Văn chương Eugène Brieux [a] được cử đi du lịch phương Đông.

Sau cuộc hành trình ấy về, ông có cho xuất bản một quyển sách viết theo lối nhật ký, nhan đề là “Voyage en Indochine. – Simples notes d’un touriste”, trong ấy ông đã mô tả một cách rõ rệt tình hình các xứ Viễn Đông, nhất là tình hình chính trị ở xứ Đông Dương ta.

Dưới đây là một đoạn văn ông nói về triều đình An Nam và vua Duy Tân, một đoạn mà chính tờ báo này, ông Trần Thanh Mại đã có nhắc qua một lượt.

Nay xin trích dịch ra đây cho đầy đủ, gọi là cung cho độc giả một món tài liệu về sách học, việc mà Sông Hương vẫn theo đuổi lâu nay.

Chúa nhật 12 Novembre

Tôi đã thấy vị hoàng đế trẻ con ấy rồi. Ông Khâm sứ và tôi đã mang bộ lễ phục đen, về dịp ấy – khi mười giờ mai! Tôi đã tự lấy làm hối hận về tên kịch khôi hài mà chính tôi, tôi cũng phải đóng trước cậu bé ngây thơ ấy.

Các quan Phụ chánh, như một đàn quạ, đến chào chúng tôi; tôi có cái cảm giác khó chịu trong khi nắm trong tay mình những bàn tay móng dài và cong, chắc sợ gãy bẻ đi mất, nó bắt nghĩ đến những vết cứa thú vậy.

Họ đi trước chúng tôi, mời chúng tôi đi qua một cánh cửa nhỏ. Đây chúng tôi đã vào tới chỗ chính điện. Các vật đầu tiên mà tôi thấy, trong khi trong óc tôi còn mừng tượng những tội ác ngày xưa đã xảy ra ở đây, các vật đầu tiên ấy là một thức chơi của trẻ con, một chiếc ô-tô mà thường người ta vặn máy lò xo cho chạy ạy. Thật là buồn cười quá đi mất! Một cánh cửa khác mở ra, rồi trước hàng đình thần ghê tởm, một anh chàng tí hon mặc toàn sắc vàng, đến trước chúng tôi, đạo mạo, nghiêm trang, bị chặn giữ, bị xô đẩy nữa, và đưa tay ra chào. Trông dạng cậu bé không tới sáu tuổi.

Ấy thế mà thương hại! Cậu lại có dáng điệu lẫm liệt! Những chỗ cậu đã dùng để chỗ chỗ ngồi cho ông Khâm sứ và tôi, đầy những vết vệt oai nghi. Nhưng thế vậy, người ta chỉ có thể cảm động thương tâm mà thôi.

Những thị vệ ăn mặc lôi thôi mang thuốc xì gà và rượu sâm banh

lại – trong giờ này! – Những kẻ dâng cái cúp bằng kim khí cho vua, đều quỳ xuống cả.

Câu chuyện bắt đầu trao đổi, nhờ một viên thông ngôn cúi gầy đôi người ra và nói nhẽ tiêng vì cung kính. Các quan đại thần thì chú mắt vào cậu bé và như ở đây, mà cũng còn nhớ cho cậu những câu vắn đáp họ đã soạn sẵn. Người ta có thể nói đó là những anh gố đầu trẻ đứng trông học trò mình thi, cái cuộc thi nó sẽ định đoạt tương lai của họ.

Trong khi vua đang trao đổi những câu lễ phép lễ lạy với quan Khâm sứ, tôi cứ nhìn. Vua vẫn có một bộ mặt thông minh, nhưng xét cho kỹ thì thấy có đáng lo lắng buồn rầu hơn là nghiêm trang. Vua tỏ ra bộ sợ không thuộc bài của mình; trông hai bàn tay chút xíu mẩn mọ một chiếc khăn lụa thì biết vua đang bức tức lắm. Rồi trong khi những tiếng “Tâu Hoàng thượng” lặp đi lặp lại nhõu lộn, vắng vắng đến tai tôi, tôi nhìn cái mũi nho nhỏ hất lên trời ẹo, cái trán nho nhỏ ẹo, rồi tôi chỉ muốn nói: “Thôi được rồi! Cậu trẻ lời được đúng cả rồi đấy. Bây giờ cho cậu đi chơi!”.

Nhưng vua đã xây lại tôi, và hỏi tôi đi tàu có bình an không, cái mục đích cuộc hành trình của tôi, v.v... Mỗi lần trước khi nói, vua nín lặng lâu như để cố nhớ lại đã. Nếu như không buồn thòm đến thế, thì tôi đã bật cười vì thấy cách một nhọc của vua trong khi cố gắng làm cho ra bộ thích nghe những câu trẻ lời của tôi.

Xong mấy câu thi lễ cần thiết, ông Khâm sứ xoay cuộc nói chuyện ra một chiều thân thiện hơn. Bây giờ thì vua bắt đầu nói tiếng Pháp, và nghe hiểu cũng khá khá. Vua chỉ muốn cười, và mỗi khi cười thì cái mũi nhỏ nhỏ của ngài nhả lại ở phía trên sống, như một đứa con nít nhỏ nhỏ ẹo. À! Thật thế ư? Ra người chú ngài đi tàu bị lại say sóng kia! Thế thì chẳng buồn cười lắm ư? Rồi một giọng cười trong trẻo đưa ra, làm cho không khí buổi giờ phải ngạc nhiên... Nhưng bây giờ ông chú ẹo ở đâu rồi ư? Ở thành Avignon, gần thành Avignon. (1)

Người ta còn cợt nghĩa cho vua rằng vì lòng tị tị mà chính phủ Pháp lựa xứ này cho chú ngài , vì khí hậu ở đây cũng gần giống như ở An Nam. Vua lại cười nữa, và nói rằng mình sợ ngựa lắm.

Nhưng bỗng nhiên vua dừng nín bật, e lệ và nhìn trộm năm ông quan im lặng mặc y phục thâm vạm đứng nhìn vua cung kính lắm.

Chúng tôi ra v. V là cái bịt tay bệ vệ oai nghi như trước. Chúng tôi ra xa. Tôi đoán lui thì thấy cậu bé mặc áo vàng như muon chạy theo nhưng mý quan Thượng thư đã lôi lại.

Chúng tôi lại đi qua các cánh cửa ngày xưa ít khi nào m, và để lại sau mình, tức là ở giữa cậu bé và sự tự do, những độn đài không mỹ thuật, m thp, vng v, những thành trì xây theo kiêu Vauban, với hào, với lũy, với tít cửa cánh cửa làm ra độn giam cầm vua lại hơn là để bõ hộ cho vua.

Thương hại cho cậu bé!

Cung điện cửa cậu giống như một viện bảo tàng nhân chủng, ở trong này người ta chăm nom mà cợt kỹ cái mụ cuội cùng và quý báu cửa một giống đã mất rồi.

Cậu bé này có tính đa cảm lạ thường, nóng nảy như tính cha. Người ta kể cho tôi rằng h bị rầy một tí là cậu đã dậm ra khóc nức n.

Không phải là cậu không biết cái địa vị cửa cậu. Ngay bây giờ cậu đã có nhiều cơn giận dữ, còn là vô hiệu, khi nào nhiều khi cậu trở lại đương đầu với các vị Thượng thư và nói với họ rằng: “Ta là vua”.

Vua cũng giữ thế diện cửa mình lắm. Có một viên thý thuộc nhà binh mới qua, đã độn thăm vua nhiều lượt rồi mà khi nào cũng mặc áo quần trang thường. Một hôm, vua bảo ông ta rằng:

– Như tuồng tôi chưa bao giờ thấy ông mặc quần phục cửa thì phải.

Viên thý thuộc xin lỗi:

– Mặc âu phục thì phải cái nóng lắm.

Vua liền gọt:

– Thì ông sẽ chịu nóng vậy!

Vua lại còn có nhiều câu nói ngông và xấc nữa. Trong một cuộc đại lễ, một vị quan to tưởng phải đọc cho vua một tờ chúc từ cho thật dài, vua ngắt đi nửa chừng mà bỏ:

– Ông không mệt à?

Tôi có hỏi người ta có ý đem vua sang Pháp khi nào không, thì họ trả lời:

– Có chứ! Nếu như có một cuộc đẩu xỏ, thì sẽ đem vua đi.

Thương hại cho cậu bé! [b]

EUGÈNE BRIEUX

Nguồn:

Sông Hương, Huế, s. 19 (5 Décembre 1936), tr. 1.

Chú thích

(1) Âm chđức ông Hoài Ân vương Bđau Yêm, hỏi qy qua du học bên Pháp.(nguyên chú của tòa soạn S.H.)

[a] Eugène Brieux (1858-1932) người Pháp, nhà viết kịch, nhà báo, nhà du lịch; cuốn du ký kể tên trong bài xuất bản năm 1910.

[b] Bài dịch không ghi tên dịch gì; vậy tác quyền thuộc tòa soạn, tức là do Phan Khôi dịch.

[Theo Internet](#)